

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ազգային, Գաղութական, Բանասիրական եւ Զուարճալիք

Ժ.Պ. Տարի, Թիւ 7

ՇԱԲԱԹ

23/4 Օգոստոս, 1897

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ. — Ծաղիկի բաժանորդագիրն է Տարեկան՝ Պոլսոյ համար 40, Գալաթիոյ համար 50 դրոս. : Վեցամսեայ Պոլսոյ համար 25, Գալաթիոյ համար 30 դրոս. : Հասարակ 30 փութայ : Բաժանորդագրութիւնը քիւի վրայ է, տարեկան բաժանորդները պիտի ստանան 52 եւ վեցամսեայները 26 քիւ Ծաղիկի : Պատգամեալ Գրաստունը յանձն կ'առնէ հաստի ցանկէ բաժանորդներուն վճարները,

եթէ Ծաղիկի հրատարակութիւնը ո'ր եւ է ազգային հանդիպի :

Հանրոգոս նիւթերու վերաբերեալ յօդուածներ եւ քրթակցութիւններ շնորհակալութեամբ կ'ընդունուին : Չսպուած ներկայացուցեր եւ կը ստանան :

ՀԱՍՅԷ. — Ծաղիկի վերաբերեալ ամէն ինչ պէ՛տք է ուղղել Պաղատական Գրաստունը, կ' Պոլիս, Սուրբան Համամ, քիւ 14 :

ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԱՀԱՎԱՍՏԻԹԵԱՆ ՎԵՂ. ՍՈՒՎԹԱՆ

ԱՊՏՏ-ԻՌԼ-ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ Բ.

ԿԱՅՍԵՐ ԹՈՒՐԲԻՈՅ ՄԵՄԱԶՈՐ ԻՆՔՆԱԿԱԼԻՆ

Օսմանեան փառապանծ տէրութեան ամեն դասու հպատակք, երեքշաբթի օրն մեծահանդէս շքեղութեամբք եւ փառաւոր հանդէսներով տօնեցին ՎԵՀԱՓԱՌ ՂԱԶԻ ՍՈՒՎԹԱՆ ՀԱՄԻՏ ԽԱՆԻ գահակալութեան բարեբաւոյ տարեդարձը :

Աւագանին եւ բոլոր բարձրագոյն պաշտօնատարք, երեքշաբթի օրն Կայսերական Պալատ երթալով, իրենց շնորհաւորութիւններն մատուցին յոռո Վահոյից Ն. Վեհափառութեան :

Գիշերը ամբողջ քաղաքը համակ լուսադարձուած էր, ամեն ուրեք նուազածութիւնք եւ համայնի զինաց վրայ ուրախութիւն կը փողփողէր :

Վեհափառ Սուլթանի Գահակալութենէն ի վեր, երկրին բարգաւաճման եւ հպատակայք անդորրութեան համար՝ բան մը խնայուած չէ, ամեն կողմ պետական վարժարաններ բացուած են որոնք ամեն տարի հարիւրներով կառավարութեան՝ ամեն հպատակ ազգերէ անխափր, կարող պաշտօնեաներ կը հասցունեն. շնորհիւ Նորին Վեհափառութեան երկաթուղիներն ընդարձա-

կուեցան, կառուղիներ ու խճուղիներ շինուեցան, քաղաքներու հոյակապ ձեռնարկը՝ որ մեծաւ մասամբ լինեցած է, Նորին Վեհափառութեան մեծագոյն մէկ ձեռնարկն է. հանրօգուտ հաստատութիւններ սկսուած եւ օր ըստ օրէ նորեր սկսուելու վրայ են. ամեն արկածեալներու ու կարօտելոց, անխափր Իւր Հայրախնամ օգնութեան շնորհներն կը բաշխէ առատաբար : Իւր հպատակներն ալ իրենց պարտաւարտաւ պարտաւորութեան բերմամբ, մշանջնապէս կ'օրհնեն իրենց Հայրախնամ Վեհապետն. ահա այս ընդհանուր օրհնաբանութեան Մաղիկ եւս իւր մաղթանքներն կը փութայ մատուցանել յոռո Վահոյից Սուլթան Համիտ Կայսեր Վեհափառութեան :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երեքշաբթի առաւօտուն Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Վեհ. Սուլթանին Գահակալութեան տարեդարձին առթիւ, գահաբանական աղօթքներ եւ բարեմաղթութիւններ կատարուեցան : Եկեղեցիին բոլոր ջահերը վառուած էին : Արարողութեանց կը նախագահէր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն, շուրջն ունենալով նախկին Պատրիարք Ալեքեան Տ. Սորէն Սրբազան Տ. Տ. Սուրբառեան Մեսրոպ, Բարթողիմէոս, Հմայեակ, Պետրոս եւ Մկրտիչ Սրբազաններն : Պատրիարքական Փոխ. Գարրիէլ Մ. Վ. Ընկալիւթեան, բազմաթիւ վարդապետներ եւ Մայր եկեղեցւոյ քահանայից դասը :

Ժողովրդեան ստուար բազմութիւն մը զրաւած էր եկեղեցին : Ներկայ էին նաեւ Բաղադական Ժողովոյ զեր-Ատենապետ Սահիան փաշա, Տիրգրան էֆ. Եւսուփեան, Աւագուհ էֆ. Տէմիրճիպաշեան եւ թաղական խորհուրդներու անդամներ :

Յետ արարողութեան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը

Ֆրէնկեան Աբրահամ էֆ.ի հետ կայս. Պալատ երթալով, Վեհ. Սուլթանին Գահակալութեան սարեգարձին առթիւ երախտագրտական ուղերձ մը մատոյց, յանուն բոլոր թրքահպատակ հայոց:

Ն. Կ. Վհատփառութիւն բարեհաճեցաւ իւր Օգոստոսիաո ներկայութեան ընդունիլ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայոցն ու հաւատարմական յայտարարութիւններն լսելով, իւր բարձր գոհանակութիւնն յայտնեց եւ Ս. Պատրիարք հօր Ա. կարգի Օսմանիէ պատուանշան շնորհեց, ինչպէս նաեւ Բ. կարգի Օսմանիէ պատուանշան շնորհեց, Պատրիարքարանի գործակատար Ֆրէնկեան Աբրահամ էֆէնտիի:

ԴՐԱՍՏՈՒՏՆ Ի ՀՆՈՒՄՆ

Կրնար ըստիլ ծագումն դրամոթաի, որ սակայն նախնի Քաղզէացոց պետութեան մէջ ի կիր առնուած է, պատմութիւնն այսպէս կը նկարագրէ, զոր մենք ալ հաճոյք մը կրնանք զգալ զայն կարգալով եւ քիչ մ'ալ պիտի զարմանանք թէ ո՞ր օրէնսդիրն է զայն հնարող զնոյրը եւ ի՞նչ փոփոխութիւնք կրեր է մինչեւ մեր ժամանակներն անոր հասնելը:

Այս խնդիրը պատմելու ձեռնարկելէ առաջ, յիշեցի որ հին պատկեր մը տեսայ, որ կին մը կիսամերկ էր եւ կէս-փառաւոր հագուստ հագած ասորատիպ մարդ մը հասարակութեան խմբակի մը ձեռքով գին որոշող նշան կամ ձեւ մը կրնէր, եւ գերեզմանապետութեան տեսարան մը կարծեցի ի սկզբան, բայց տեսայ որ յիշեալ կնոջ ետին նստած միւս կին կամ աղջիկ մը գուլպան կամ կոշիկ մը հանգնելու վրայ էր, պատկերին աջ գին՝ քիչ մը ետեւօքն ալ մէկ քանի ուհիներ, իսկ աջ գին ու առջեւօքն խմբակ մը կար, որոնք մեր սակարանին գնողներուն դիրքն ունենալով այն մարդուն հանդէպ, զանոնք կը յիշեցնէին: Իրօք ալ աճուրդի պատկերն էր այն հնապատական, եւ սոյն տեսարանն ճիշդ, պատմութեանս պատկերն էր, եւ ի՞նչ էր այն:

Քաղզէացոց աշխարհին իւրաքանչիւր աւաններու բնակիչք, անոնք որ ամուսնանալու տարիքն ունեցող աղջիկ ունէին, ամէն տարի զանոնք կառնէին տեղ մը կը տանէին, հոն ասոնց բոլորտիքը կը խուժէին կը հաւաքուէին ամուսնանալիք ամէն դասակարգէ հարուստէն մինչեւ շինական էրիկ մարդիկ:

Հասարակաց մուսուտիկ մը յիշեալ ուհիները մէկիկ մէկիկ աճուրդի կը հանէր եւ ամէնն ալ կը ծախէր:

Մինչեւ հոս դրամոթաի հոտ ունեցող ոչինչ կայ... համբերէ՛:

Նախ եւ առաջ է գեղեցկագոյնէն կ'սկսէր եւ անով ամենտարածք եւ մեծագումար վին մը գտնելէն եւ գանձելէն ետեւ, անկէ քիչ մը գեղեցիկը բայց ոչ այնչափ բարձրագոյն գնով կ'աճուրդէր եւ զայն ալ գանձելէն ետեւ, մուսուտիկը, հրապարակային անտուկին մէջ կը հաւաքեւր այն դրամը:

Գնողք օրինաց պայմանով պիտի ամուսնանային առած աղջիկներնուն հետ, ասի անհրաժեշտ էր:

Ամէն մեծափարթամ Բարեկացիք որոնք զարգուն

հասակի մէջ էին, զին կը զարնէին իրարմէ աւելի, ալ գեղուհւոյն սաղեցութեամբ կրած տպաւորութիւնին գիտէր, թէ ո՞ր աստիճան առասպելական գինի կը բարձրանար այն, ահա այսպէս ծանրագին կերթար չքնաղն ու քնքուշը, դամ քան զգամ քանի գեղեցկութիւնը նուազէր գինն ալ կը թեթեւնար, բնականաբար գանձաւանն ալ քիչ, սակայն միշտ կը պարարտնար մինչեւ որ, գիշերահաւասարի պէս, ալ կ'սկսէր աղջիկն առանց դրամի, ձրի երթալու աստիճան սիրուն ըլլար, այսինքն ոչ-տղեղ այլ ոչ-գեղեցիկ:

Դրամոթաի ծննդեան մարմնաւորութիւնն էր այս արգանդին մէջ, որ գոյացաւ աճուրդով եւ գեղեցկագոյնէն մինչեւ ոչ-տղեղը հասնելով:

Հարուստները, միջին դասակարգը, բարեկիցիկներն իրենց գործերնին աւարտեցին եւ քաշուեցան դաջին, մնացին հասարակ ժողովուրդը, որոնք նուազ պէտք ունէին կարգուելու գեղեցիկ աղջիկներու հետ, այլ կը նայէին առնել կին մը որոնք դրամ (օթիտ) բերեր իրենց, ուստի տգեղները կառնէին: Արդարեւ մուսուտիկը աղւորներուն աճուրդով վաճառու մը լմացուցածին պէս, կը ձեռնարկէր ամենէն տղեղը կամ հաշմանդամը ճամբու գնել. ուստի ի սկզբան ստորին գին մը կը պոսար, հարցունելով թէ կա՞ր մէջիներին այն գինով անոր հետն աւուսնանալ ուղող, եւ հետգհատէ գինը կը բարձրացունէր, մինչեւ որ ամուսնութեան հաճող մը գտնէր:

Այս կերպով գեղեցիկներուն աճուրդին արդիւնքէն գոյացած դրամը տգեղներն եւ հեղանդամները կարգելու կը ծառայէր, արդարեւ խորիմաստ եւ բարեգործական հնարք, զոր դարերու տեւականութիւնը ի՞նչ պատկերներու, ի՞նչ ձեւերու փոխակերպեց, եւ նախնեաց սոյն հանճարեղ գիւտը ս'ր աստիճան խեղաթիւր վիճակի հասաւ, նախահարց մտաց ոչ-իմաստուն ըսած գիւտերնիս ամէն ամուսնացեալներուն սրտերու գոհութիւն բերելու նպատակով, ուհի մը չէր մնար ամուրի, եւ կերթար, իսկ այժմու շուսապայծառ դարուս ամենիւնստ մարդէկ նոյն գիւտն ա՛յն աստիճանի խեղաթիւրեցին, որ ամէնն ալ (աղջիկ կամ աղբի) տուները մնալու դատաւճռեալ ընելու տարակոյս չէ թողուցած... եւ արդէն իսկ ամուսնութիւնը *suprimé* ընելու ճամբան չե՞նք թեւակոխած...:

Աւարտենք պատմութիւննիս:

Հօր մը բնաւ ներկի չէր իր աղջկան ամուսին մը ընտրել, ինչպէս նաեւ արգիւտեալ էր անոր որ աղջիկ մը կամ աղբի մը ծախու առնէր, չէր կրնար զայն իր տունը տանիլ, մինչեւ որ անոր հետն ամուսնանալու համար հաստատ երաշխաւորութիւն մը չի տար: Երբ պատասխանատուներ գտնէին, այն ատեն միայն կառնէին տուններին կը տանէին, իսկ անոնք որ չի կարենային երաշխաւոր տալ, օրէնքը կը վճռէր որ ստակը եւ տրուի իրեն:

Դրամոթաի ծնունդն այսպէս բարենպաստ ըլլալէն եւ դարերով ապրելէն ետեւ, անոր բարենպաստ մահը կամ վախճանը երբ պիտի տեսնուի. *suprimé* ո՞վ արդեօք...:

ՎԱՀԱՆ ՔԻՐԿԷՃԵԱՆ

— Ուշ մի մնար կըսեսնէ, ուր պիտի երթամ, ժամէն ելլամ տուն պիտի գամ :

— Ձիյանեմ արթըն, Աստուածդ սիրես, սահաթներով կերակուրի մի պէքէյցուհեր :

Մեր Սաղաթիէլ աղան խղճի մասք Մայր եկեղեցի երթալով, ջերմեռանդաբար մոմը վառեց աղօթեց, պզն-ձեայ թապախներու ու փայտեայ շրջուն դանձանակներու մէջմէկ տամուց ձգեց, յետոյ Առաքելոցին եկեղեցիէն դուրս ելաւ խաղող առնելու :

Ինչպէս ըսինք, եկեղեցիին դռնէն, եկեղեցատէրը կ'առաջնորդուի ուղղակի դինետան դուռը. երկու ծայրեր, ուր կը միանայ կեանքը. փառաբանել, խմել, մընացածը տուր ջուրին երթայ : Բայց ճշմարտան ըսելու համար, Սաղաթիէլ աղան մտքէն անգամ չանցուց գինետուն մը մտնալ : այլ, Մայր եկեղեցիէն ելնելով ուղղակի Գումարը գնաց, եւ երեք քիօն 5 դրուչի ընտիր խաղող մը առնելով, դաշկինակին մէջ տերեւներու վրայ դրած մինչդեռ տուն դառնալ կը պատրաստուէր, ձայն մը առաւ որ կըսէր :

— Սաղաթիէլ աղա, ասանկ մեզ կոխել անցնիլ կըլլայ . . . :

— Վայ, Մաթիկ աղա բարիլոյս, այս առաւ ժամ չի գացիր :

— Գացի, հիմայ անկէ կուգամ կոր. եկոյ մէկ հատ մը խմէ :

— Ձէ, ասանկ օրէ կանուխկէկ տուն երթամ :

— Աս տունն տուն կերթցուի :

— Հայտէ մէկ հատմը խմեմ :

— Դաշկինակիդ մէջինը ինչ է :

— Հուսա վարը աղել խալող մը տեսայ, երեք քիօն հինգ դրուչի առի :

— Բիլօն 67 բարա, գէշ չէ, ես 70 բարայի առի . . . պարտէզը նստի՛նք ինչ կըսես :

— Սանքի գէշ չըլլար ամա, ուշ չի մնանք :

— Տահա կեցիր նայինք, ցորեկին տարի կայ, ինձ նայէ տղայ . . . սա սպասները պարտէզ բեր, մեր Սաղաթիէլ աղային ալ չի մը լեցուր :

— Շիշը շատ չըլլա՞ր . . . :

— Ամա՛ն դուն ալ, մարդու պէս լեցնեմ ըսեսնէ, երեք գաւաթ հազիւ կեւայ մէկ չիչէն :

Այս երկու բարեկամներն՝ գինետան պարտէզ կոչուած վայրը երթալով բոլորակ սեղանի մը առջին բաղմնացան. նոյն միջոցին ալ գինետան սպասաւորը օղիի չիչերը ու մեզները բերելով. սեղանին վրայ չարեց :

— Շատ տարիներու, Աստուած անիորձ պահէ :

— Ամէն, կենացդ :

— Անոյչ անմահութիւն, արապար, մեր հաճի Գրիգորին անցած չաբթու արծիկ մը եղաւ, աս առաւ պիտի կնքեն, կրտսիպէ որ դուն ալ գտնուէ. արդէն ասանկ օրով ժամը վեցին հազիւ եկեղեցին կաւարտի, ժամ մընալ կնուրը տեւէնէ, հաշիւ ըրի որ օղի խմելու ատեն չի պիտի մնայ, «Ողջոյն տուք միմեանց» ըսելուն պէս ժամէն ելայ հոս եկայ :

— Կնքահայրը ով է :

— Ես պիտի ըլլայի ամա, իմ տեղս Ակորձանը ղրկեցի :

— Անունը ի՞նչ պիտի դնէ :

— Աստուածածինն չէ մի, Մարիամ, Մաննիկ, Մաքրուհի, Սրբուհի, որն ըլլայ նէ կըլլայ . . . վայ, չիչդ լիմնացուցեր ես :

— Դուն ինձնէ առաջ սկսած էիր. հէյ տղայ, չիչս լեցուր, սա դաշկինակով խալողն ալ ներսը տեղ մը պահէ, գացած ատենս կառնեմ :

— Թրածուկ պիտի առնէի ամա, 8 բոլորէն վար չիտար կոր քիօն :

— Աղէկ ըսիր, կէս քիօ առնել տալով հուսա եփել տանք օղիով սքանչելի է :

Կեցցես, ուրիշ ալ միտքդ ինկաւ ըսելով, այս երկու բարեկամներ անմիջապէս թրածուկը առնել տալով, փոքրիկ շամբրայ վրայ հետզհետէ խորովել տուին եւ օղիի չիչերն իրարու յաջորդել սկսան :

Մեր Սաղաթիէլ աղան, ցորեկին տուն երթալը բոլորովին մոռցեր էր. երբ ժամը եօթնին ատեններն՝ բարեկամը Մաթիկ աղան, ալ խմելու անկարող, տատանելով ոտքի ելաւ :

— Ի՛նչ, միթէ կը մեկնիս . . . :

— Ժամանակը անցաւ, տունէն կերակուրի կսպասեն . . . :

— Պահ, թող երթան սպասեն, ինձի ալ կըսպասեն ամա, ես տուն գացածիս պէս, պիտի սպաւկիմ քնանամ :

— Ես ալ ճիշդ քեզի պէս պիտի ընեմ, գաւաթ մը օղիդ մնացեր է ան ալ խմէ կ'երթանք :

Երթանք ըսելով, վերջին գաւաթնալ պարպելէ յետոյ մոլորուն քայլերով գինետունէն դուրս ելան, եւ յուզեալ ծովու վրայ տատանող ցեղանաւերու նման մոլորուն քայլերով, յաջողեցան վերջապէս մէն մին իր տանը դուռը գտնել :

Սաղաթիէլ աղան երբ տուն մտաւ, ոչ ոտքի վրայ կենալու եւ ոչ խօսելու կարողութիւն մնացեր էր վրան, ուստի Սիմա հանըմը եւ իր աղջիկը թեւերը մանալով, ղինքը տարին անկողինը պառկեցուցին. իրիկուն ժամը կէսին ատեններն երբ արթնցաւ, կարծելով թէ առաւօտ եղած է, վար իջնալով աղջկանը Օրդ. Նեկտարին ըսաւ որ առաւօտեան սուրճը եփէ :

— Հայրիկ առաւ չէ, իրիկուն եղաւ :

— Իրիկուն մի՞ եղաւ, արծիկ ասօր ի՛նչ է :

— Ասօր Աստուածածնի կիրակին է, մոռցա՞ր հայրիկ :

— Սա նայէ, խալող պիտի առնէի մոռցայ առնելու :

— Դուննէն կանցնէր կոր մանք առինք :

Աղէկ ըրիք ըսաւ Սաղաթիէլ աղան, որ ինք արդէն երեք քիօ խալող առած, եւ մինչեւ գինետուն տարած ըլլալը չէր յիշիր անդամ. ուստի հագուեցաւ դուրս ելաւ — ո՞ւր երթալու — մի քիչ օգ առնելու եւ բացուելու համար՝ ինչպէս կըսեն, քանի մը հատ կոնծելու :

ԺՊԻՏՆԵՐ

Երկու օրիորդներ իրենց պաղտնիքը կը հաղորդեն մէկզմէկու :

Վիթթօր . — Կարծեմ թէ Մ. Բել հետս պիտի ա-
մուսնանայ անպատճառ . . . որովհետեւ չարունակ կ'ըսէ
թէ իր գործը յաջող կ'երթայ կոր :

Էօփեհի . — Ստոյգ է որ աղէկ նշան մըն է ատիկայ
. . . բայց ես աւելի ապահով եմ ժաքի ինծի հետ ա-
մուսնանալուն . որովհետեւ ամէն օր կը հարցնէ թէ ի՞նչ-
պէս կ'երթայ կոր հօրս գործերը :

* * *

Ֆրանսական քաղաքավարութիւն .

Տիկինը . — Ներեցէք , պարոն , ոսքերնուդ կո-
խեցի :

Պարոնը . — Ընդհակառակն , տիկին , ես ձեզմէ հա-
զար ներողութիւն պէտք է խնդրեմ . . . ոտք ունենալուս
համար :

* * *

Հայր մը՝ որ կուգէ իր զաւկին զասերուն օգնել ,
Աշխարհացոյց քարտէսին առջեւ են :

— Տեսնենք , աղաս , կ'ըսէ հայրը , ինչո՞ւ կուլաս :

— Որովհետեւ . . . որովհետեւ Բարիզը չեմ գտնիք
քարտէսին վրայ :

— Բարիզը՝ մի յուսահատիր աղաս , (չին աշխարհի
կիսագունարը ցուցնելով) դուն հոս փնտոէ , (եւ Ամերի-
կայի կիսագունարը ցուցնելով) ես ալ ասդիւ կողմը փնտա-
ռեմ :

* * *

Պարահանդէսին վէջ .

Պարոնը . — Պաշտելիապէս գեղեցիկ էք , օրիորդ ,
այդ չըջագեցեսա՞ւ :

Օրիորդը . — Պարոն Ք. . . ալ ճիշդ այդպէս ըսաւ
քիչ մ'առաջ :

Պարոնը . — Ո՛հ , անոր ըրած բոլոր ապուշ խօսքե-
րուն մի՛ հաւտաք , օրիորդ :

* * *

Աննուղղայ յանցաւոր մը :

Դատաւորը . — Այս պարոնը « աւանակ » կոչիւր էք .
հետեւաբար տասը ֆրանք տուգանքի կը դատապարտեմ
զձեզ . դիտողութիւն մը ունի՞ք ընելու :

Անբասանեալը (զայրոյթով) . — Այդ աւանակը
տասը ֆրանք չարժէր :

* * *

Փոքրիկ խորամանկ մը :

Վահրամ՝ տեսնելով որ քոյրը սենեակէն ներս կը
մտնէ ձեռքը աղւոր խնձոր մը բռնած , կ'ըսէ անոր :

— Եկո՛ւր , Շուշանիկ , Աղամ Եւային օյիկը խա-
ղանք :

— Ինչպէս կը խաղան ատիկայ :

— Դուն խնձորովդ զիս կը խաբես , ես ալ . . . կ'ու-
տեմ :

* * *

Տարակուսելի դովեան մը .

Դատաւորն . — Ամէն անգամ որ զձեզ կը տեսնեմ
ակամայ կը յիշեմ դարուս հոչակաւոր մէկ գիտունը :

Խօսակիցը . — Իրա՞ւ , պարո՛ն , ո՞րն է այդ գի-
տունը :

Դատաւորն . — Տարուին (1) :

* * *

Կնոջ մը յուզարկաւորութեան առթիւ . հանգուցեա-
լին ամուսնոյն բարեկամ մը՝ ցաւակցութիւն կը յայտնէ
եւ կը մաղթէ ըսելով .

— Բարեկամ , Աստուած երկար համբերութիւն տայ :

— Իրաւ , եթէ չատ ապրէր , այն ատեն երկար
համբերութեան պէտք պիտի ունենայի :

* * *

Մարիամ տուտուն աղջիկտեսէ իր տունը վերա-
դառնալուն , դաւակը Պ. Ռափիկ զայն գիմաւորելով
հարցուց .

— Մայրիկ , ի՞նչպէս գտաք աղջիկը :

— Մէկ քանի երիտասարդներու հարցնելով գացինք
գտանք :

* * *

Դատարանի մէջ , աշխարհագրութեան դասատուն ա-
շակերտաց կը հարցնէ .

— Աշխարհք ի՞նչպէս կը զառնայ :

Աշակերտ մը — Ստակով , կը պատասխանէ :

Թ .

ՆԿԱՐՆԵՐ

Երեսփոխանին մէկը՝ որուն ժողովի մէջ խօսիլը եր-
բէք լսուած չէր , վարպետ պատկերահանի մը իր պատ-
կերը գծադրել առաւ :

Օր մը , բարեկամներէն մին հարցուց մեր լռակաց
երեսփոխանին :

— Ինչպէս բարեկամ , պատկերահանէ՞ր պո՛հ ես , պատ-
կերդ լաւ գծադրեց :

— Ո՛հ , այնպէս նման , որ կարծես թէ պիտի խօսի :

— Պիտի խօսի՞ . . . հարցուց զարմանօք , ուրեմն ձեզ
չի նմանիր :

* * *

— Արրահամ աղա , այսօր ամսուն քանին է :

— Քսան երեքնէ :

— Սխալ ըլլալու ես , այնչափ եղա՞ւ մի ես :

— Ամսուան օրերն ինձնէ աղէկ գիտցող չիկայ , ո-
րովհետեւ տունի քիրա կուտամ , խանութի քիրա կու-
տամ , զպրօցի չարաթական կուտամ :

— Հասկցայ , ակում օր չունիս եղեր դուն :

* * *

Երկու մտերիմ օրիորդներ հետեւեալ խօսակցու-
թիւնը կ'ընէին :

(1) Ինչպէս յայտնի է , այս հոչակաւոր գիտնականին վարդապե-
տութեան համաձայն մարդը կապիկէն սերած է :

— Գալինիկ չիտակ ըսէ, մինչեւ հիմայ քանի հոգիի հետ սիրահարութիւն ըրած ես :

— Տես ինչեր կը հարցունէ, ինչ պիտեամ, մարդուս միտքը կը մնայ :

— Իմիններս ամենքն ալ միտքսէ, նախ եւ առաջ Արամին հետ, յետոյ Վիլենիկին հետ, անկէ ետքը Տիրանին հետ տարի մը շարունակ. վերջապէս մինչեւ հիմայ ութը երիտասարդի հետ սիրահարութիւն ըրած եմ :

— Տէր վկայ, դուն ամենքն ալ յիշուի կը սիրես եղեր որ, մինչեւ հիմայ միտքդ մնացեր են :

* * *

Բժշկին մէկուն՝ որ հայրը քահանայ էր, անցեալնեւրը հիւանդներէն մին կըսէր :

— Կաղաչեմ տղթէօր, ժամ առաջ զիս վերցունէիր անկողնէս :

— Անդգ եղիր, պատասխանեց տղթէօրը, եթէ ես չի վերցունեմ, հայրս կը վերցունէ :

* * *

Ճաշարանի մը մէջ :

— Հէ՛յ կարսօն հոս եկոյ, այս բերած ապուրդը սառի նման պաղեր է :

— Կը սխալիք պարոն, բերած ատենս կրակի պէս տաք էր :

— Ի՛նչ, միթէ հո՞մը նայեցար :

— Ոչ տէր իմ, միայն մատս մէջը խոթեցի :

* * *

Անգլիացի մը իր կնոջ դէմ դատ բացած էր, անհաւատարմութեան անբաստանութեամբ :

Նախագահը — Տիկին, քեզ համար ամբաստանութիւն կայ թէ, ամուսինդ խաբելով, ուրիշի մը հետ յարաբերութեան մէջ գտնուեր ես :

Ամբաստանեալը — Ներեցէք տէր նախագահ, ընդհակառակը ամուսինս զիս խաբեց, ըսելով թէ ճամբորդութիւն պիտի ընէ, պատասխանեց :

* * *

— Հայրիկ, երկու անգամ ամուսնացողը դժոխք կերթայ եղեր :

— Սուտ է զաւակս, ամուսնացող մարդը դժոխք չերթար :

— Ինչու համար չերթար հայրիկ :

— Դժոխքին մէջ կրելիք տանջանքը, այս աշխարհի մէջ կը կրէ անանկ կը մեռնի, անոր համար :

* * *

— Ինչ կը մտածես, միւսիւ Գրիգոր, քեզպէս փայլուն երիտասարդի մը այդպէս վհատ երեւիլ կը վայլէ...

— Գիտես չգիտես կը զրուցես, նշանածիս Մառին վեց ամիսէ որ նուէր մը չի կրցի տանիլ, եւել ստակ ալ չունիմ որ շնորհով բան մը առնեմ, ինչ տանիմ չիյտեմ :

— Այդ ալ մտածելու բա՛ն է. հանգանակութեան տետրակ մը չինէ առ տար, անշուշտ բան մը կը գրուի :

* * *

Պարոնի մը դերձակը ստակ ուղեւոր համար, առջի օրը կեցնէ տունը կերթայ, եւ սպասաւորին կըսէ թէ, երթայ իմացնէ տիրոջը, որ դերձակը եկերէ ստակ կուղէ :

— Սպասաւորը տիրոջը իմաց տալու կերթայ, եւ հինգ վայրկեան վերջը վերադառնալով կըսէ :

— Տէրս դեռ կը քնանայ, պէտք է որ քիչ մը սպասէք, բայց եթէ ինծի հարցունէք, սպասելնիդ անօգուտ է :

— Ինչու համար, հարցուց դերձակը զարմացմամբ :

— Որովհետեւ քանի որ ձեր զաւուստը իմացաւ, չեմ յուսար որ այս չաթթու արթննայ :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունաստանի Երեսփ. Ժողովը անցեալ երկուշաբթի երկրորդ անգամ գումարուելով, Մ. Ռայի Ժողովին յայտարարեց թէ նախարարութիւնը անկարող է պաշտօնի վրայ մնալ, առանց վայելելու Ժողովին լիակատար վստահութիւնը. Նախորդ վարչապետ Մ. Տեյիեանի պատասխանեց թէ ներկայ ժամանակին ո եւ է վիճարանութիւն ղեկավարէ եւ թէ իր կուսակցութիւնը կատարելապէս պիտի վստահի եւ օգնէ նախարարութեան : Ժողովն յետոյ հաշտութեան բանակցութիւններուն նկատմամբ վստահութեան քուէ տուաւ նախարարութեան :

— Կըսուի թէ պատերազմական տուքանքի հատուցման համար կնքելի փոխառութեան իբրեւ երաշխաւորութիւն, Յունաստան, վեց միլիոն արաբիի հասոյթ մը պիտի յատկացնէ. այն է, զորմաթուղթի տուրքը եւ ծխախոտի մենավաճառը :

— Լոնտոնէ կը տեղեկագրուի թէ Ֆրանսա եւ Ռուսիա չեն ուզած Անգլիոյ հետ միանալ եւ երաշխաւորել Յունական փոխառութեանը, որ պիտի կնքուի պատերազմական տուքանքին վճարման համար. միւս կողմէ, Լորտ Սալիզպըրի ծանուցած է թէ, Անգլիա պատրաստ է երաշխաւորել այդ փոխառութիւնը :

ՀԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Սուրբան Համալ ճառքիս թիւ 14, 4. Պոլիս

Ե. ՏԵՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԷ - ՀԱՅԵՐԷՆ

Գիւն 22 Ղրշ.

Սոյն Ֆրանսահայ բառարանը յօրինուած հետեւողութեամբ Լիդոէի տիեզերական բառագրքին, կը պարունակէ Ֆրանսերէն լեզուին գրեթէ բոլոր բառերն իրենց բոլոր առումներով, որպէս եւ ամենէն գործածական ոճերն : Տէմիւրճիպաշեան էֆէնտի բառաշինութեան մասին իւր ունեցած մասնաւոր յարմարութեամբ որով բազմաթիւ բառերով ճոխացուցած է հայ լեզուն, գտած է լեզուին պակասած գրական, գեղեցկագիտական, իմաստասիրական, գիտական եւ արհեստական բառերուն հայերէններն, այնպէս որ կատարեալ բառագիրը մը կրնայ համարուիլ Բառարանս ունեցած այս երրեակ առաւելութեամբ, այսինքն առաւելութիւն Ֆրանսերէն բառից, առաւելութիւն նոր առմանց, առաւելութիւն 15—20,000 նորակերտ հայերէն բառից :

Այս բոլոր առաւելութեամբ Ֆրանսահայ Բառարանս. որ կը պարունակէ իր 1000 երես, կազմեալ կը ծախուի անօրինակ գնով :

ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ԿՏԱԿԸ

ԶԵՂԻՆԱԿ

Յ. Մ. ՀԱՃԵԱՆ

— Կոչիկ ներկեւ պիտի սորվիս, որուն համար պէտք եղած խողանակները եւ ներկին տուփը հոս պիտի թողում, բայց ուշադրութիւն, չըլլայ որ ներկը պէտք եղածէն աւելի վառնելով վրս անանկացնես:

— Բայց այդ ըսածիդ համար կոչիկ պէտք է որ ներկեմ:

— Այդ մասին անհոգ եղիր, այս մօտերս երկու պանդոկներ կան որոնց յաճախորդացը կոչիկները ամեն առաւօտ ես կը ներկեմ, վաղն առտու կանուխ կերթամ կոչիկները հոս կը բերեմ Տիտօին հետ:

— Տիտօն ով է:

— Տասը տարեկան չուտիկ մը, բայց չատ աչքը բաց տղայ է, ինչ կըսէի... հա՛, կոչիկները ներկելէդ վերջը Տիտօին տուր այն կը տանի իրենց տեղը կը յանձնէ:

— Շատ լաւ:

— Հիմայ լամպարնիս մարենք եւ գիշեր բարի:

Պէտք լամպարը մարելէ յետոյ յարդին վրայ երկնաւում անմիջապէս քնանալ սկսաւ:

Նիքօ եւս անոր օրինակին հետեւելով պառկեցաւ, բայց քունը չէր տանէր, առաւօտէն ի վեր տեղի ունեցած պատահարներով միտքը պաշարուած էր, մերթ ընդ մերթ ուրուաւանի մը պէս Տիմիթրօյի պատկերը կերեւէր աչացը եւ սարսափելով աչքերը կը գոցէր որ չը տեսնէ, բայց ի գուր, պատկերը չէր անհետանար, երկու անգամ քիչ մնաց պիտի Պետոն արթնցնէր, սակայն ծաղրելի ըլլալու վախէն զգուշացաւ զայն անհանգիստ ընելէ. վերջ ի վերջոյ ցորեկուն հողմութենէն տակաւ վրան թմբիր մը գալով, քնացաւ, երազին մէջ մայրը տեսաւ որ սոսկալի հրդեհի մը մէջէ գուրս կիլէր եւ թեւաբաց դէպի իւր կողմը կուգար, սակայն նա եկաւ քովէն անցաւ գնաց, ուղեց ձայնը ետեւէն, բայց ձայնը կոկորդէն գուրս չեր ելներ, խօսիլ կուզէր, լեզուն կապուած էր, բուն ճիգ մը ըրաւ իւր վրայ եւ կիսովին անթնցաւ եւ հասկնալով որ տեսածը երազ էր, անմիջապէս նորէն քնացաւ. այս անգամ խոր քնով:

Հետեւեալ առաւօտուն արեւը արդէն ծագած էր եւ Նիքօ դեռ կը քնանար, երբ զուարթ ձայն մը առնելով մէկէն իմէկ արթնցաւ:

Տակաւին կը քնանա՞ս, օ՛. . . ատի լաւ բան չէ ընկեր, կըսեր Պետո որ արչալուսոյն, առանց ձայնելու Նիքօն, գացեր Տիտօն գտեր, եւ պանդոկներէն՝ յաճախորդաց մոյկերը ներկելու համար փողուելով, առեր եկեր էր: Նիքօ՝ ինչպէս ըսինք, անմիջապէս ելնելով վրայի յարդերը ձեռքովը թոթուեց եւ Տիտօն տեսնելով որ առասանէ անցուած տանակակ զոյգի չափ մոյկեր ուսը բեռցած կեցեր էր, Պէտոյին ըսաւ:

— Միթէ Պ. Տիտօն այս սիրուն տղեհնէ:

— Այո, մեծապատիւ տէր:

— Զիս կը ծաղրե՞ք:

— Ամենեւին, քանի որ մեր այս փոքրիկ ընկերոջ պարոն տիտղոսը չնորհեցիր, ես ալ զքեզ «մեծապատիւ» ով մը մկրտել հարկադրուեցայ. փողոցի արտոյաններու համար անամէջ տիտղոսներ չիկան. մենք ամենքս պարզ եղբայրներ ենք, ի հարկին իրարու հետ կռուելու միշտ պատրաստ. բայց չուտով հաշտուելու պայմանաւ... է՛յ, մոյկերը ներկել սկսէ տեսնամ, չուտ փայլեցնելու համար խողանակը չատ թիթեւ եւ արագ քսելու է:

Նիքօ գործի սկսելով ամենայն յաջողութեամբ սկսաւ մոյկերը փայլեցնել:

— Կեցցես ըսաւ Պէտո, հիմայ սիրտս հանգարտ կը մեկնիմ, իրաւ որ յաջողակ ներկողմ ես եղեր. հէյ Տիտօ, մոյկերը լմնալուն պէս ամեն զոյգը իր յատուկ տեղը տաս, չըլլայ որ սխալ մը գործես, ետքը բոլոր յաճախորդներս կը կորսնցունեմ:

— Անհոգ եղիր. Երասիմօյին պանդոկէն առած մոյկերս զմեկինիս ծայրովը գծեցի:

— Ինչ ըսի՞ր... չըլլայ որ ծակած ըլլաս:

— Անհոգ եղիր կըսեմ, կրուկներուն վրայ գծած եմ:

— Այդ ուրիշ, հիմայ ինծ նայէ ընկեր, երբոր առօթեմաս, մառանս գիտես, կափարիչ քարը ասդին առնելով անդ պիտի գտնես, պանիր, աղած բինկա ձուկ եւ ձիթապտուղ, իսկ հացը սա կախուած չորրորդ դարակին վրայ է, ջուրին սափորը առաւօտուն լեցուցի. ցտեսութիւն... ա՛հ, տես կը մոռնայի, Տիտօ, այս մեր նոր ընկերին նկատմամբ՝ Կոյր, խուլ եւ համբ եղիր ըսելով նետի մը պէս դուրս նետուեցաւ միջնափողէն եւ պարիսպէն վար սահելով, փողոցին բազմութեան մէջ անեղբայր եղաւ:

Ղալաթիոյ Մումանէի կողմը, Շարապ իսկէլէսիի ծովափը մեծ լաստ մը դրուած էր՝ որ ինչպէս շատեր գիտեն, քարափը չի շինուած, իբր նաւամատոյց կը գործածուէր, այդ լաստին ծայրը երկու ստամբակներ նստած ձուկ կորսային, մին պարան կապելու հաստը կոճիկ մը վրայ հեծած, իսկ միւսը ոտքերը ծովը կախած, բոլոր ուշադրութիւններն ձեռքերնին բռնած կարթին դարձուցած, մերթ ընդ մերթ ուժով կարթերնին մի քանի թիգ վեր կառնէին եւ տեսնելով որ ձուկը բռնուած չէ, դարձեալ առջի դիրքով կապասէին: Գրեթէ երկուքնալ տարեկից կերեւէին, երկուքնալ նիւար եւ արեւակէզ. կրնար ըսուիլ որ միեւնոյն խմորէ չաղուած են. միայն մազերնուն գոյնով կը տարբերէին իրարմէ. միոյն մազերը գրուղ ու կարմրագոյն էր, որ նոր նաւաստիի յարդէ զլխարկ մը դրած էր որուն յառաջակողման չըջանակը մաշած ըլլալով, թղթէ արեւարգել մը փակուցեր էր ձակտին. միւսին մազերը այն աստիճան բաց դեղին էր, որ գրեթէ ճերմակի մօտ էր. զէմքը ցանօտ էր, բան մը որ անվրէպ կը տեսնուի նոյն գոյնով մազ ունեցողներու վրայ, գլուխը բաց էր, որուն ճերմակ մազերուն վրայ արեւին ճառագայթները, ցայտող փայլուն մը չեչտած էին, հնութենէ գոյնը որոշին անկարելի սոսագգեստ մը հագած էր, եւ սղտեղութենէ կապարի գոյն առած չապիկ մը՝ որուն վրայ, կզուռտութենէ կոճկակ մը անգամ չէր

մնացած, միեւնոյն հանդերձանքն ունէր նաեւ միւսը: Նոյն միջոցին պարանոններու կոճղին վրայ նստող ստամբակին կարթին ձուկ մը բռնուեցաւ, որն որ սկսաւ տրադարար կարթը վեր քաշել. ձուկը ձախ ձեռքով բռնեց եւ կարթէն հանելու ատեն հաւելն ձայն մը տաւ որ կըսէր:

— Բարի լոյս Պիւլպիւլ, կը նայիմ որ օրականդ հանեցիր:

— Վայ, դո՛ւ ես Պէտո ըսաւ, Պիւլպիւլ մտկանուանեալը գլուխը ետին դարձնելով, եթէ ձուկ որսալու եկար, ի զուր կարթդ պիտի թրջես, առաւօտէն ի վեր է հազիւ տանի չափ վտիտ Զմարիտներ բռնեցի. Գուլան ալ ինձնէ աւելի բաղդաւոր չեղաւ, ըսաւ ընկերը ցոյց տալով:

Գուլա մականուանեալը կարթը միշտ ձեռքը բռնած, Պէտոյին կը նայէր, սպասելով որ կարգը իրեն դայ խօսելու:

— Ի՞նչ քանի ձուկ որսացիր վարպետ Գուլա. հարցոյց Պէտո խօսքը միւսին ուղղելով:

— Ձը համրեցի, բայց Պիւլպիւլին բռնածէն մէկ երկու հատ պակաս ըլլալու են, ինչ ընենք, կերելի որ այսօր ձկներուն Բակլախորան է, խօսք մէկ ըրեր ծով կը կենան եւ կարթիս խայծին չեն մօտիր:

— Ուրեմն եթէ ձկանց նման ծով կենալու միտք չունիք, փաթթեցէք կարթերնդ եւ հետս եկէք:

— Ուր պիտի երթանք ըսին ստամբակները կարթերնին փաթթելով:

— Պապա Թօմային խանութը. բաներնուդ կուգայ:

— Ըսելէ որ մեզ ճաշելու կը հրաւիրես, ըսին երկու ստամբակները իմի բերան:

— Ճաշելու եւ, գործելու:

— Գործելու... անա այդ աղէկ, իրաւ որ Պէտո պատուական ընկեր միւս դու. կարծես նեղ օրերնուս հոտը կ'առնես եւ միշտ գործ մը կ'ստեղծես ըսաւ Պիւլպիւլ մականուանեալը, եւ կարթը ձկան փոքրիկ կողովին մէջ դնելէ յետոյ թեւն անցուց զայն:

Գուլա եւս ընկերովը օրինակին հետեւելով ըսաւ:

— Նախ եւ առաջ երթանք կողովին կամուրջին լաստին մէջ պահենք:

— Ընդհակառակը կողովին հետինիդ առէք, ըսաւ Պէտո, որովհետեւ անհրաժեշտ պէտք պիտի ունենաք անոր:

— Ինչպէս, ըսաւ Գուլա, պապա Թօմային խանութը ձուկ որսալու պիտի երթանք:

— Քաշեցէք, հոն կը բացատրեմ գործին ինչ ըլլալը: Երեք ընկերներ Մամխանէի չիտակ ճամբէն չեղելով, նեղ եւ ոլորուտ քովտի փողոցներէ հասան Թուլումպա փողոց ուր կը գտնուէր պապա Թօմային համբաւաւոր խանութը:

Խանութին տէրը պապա Թօմա, կարճահասակ, գիրուկ եւ կարմրայտ կայտառ ծերունի մէկը, որուն վզէն մինչեւ ոտքերն իջնող գոգնոցին զազիր տեսքը չատակերի մը անգամ ախորժակը գոցելու կը բաւէր. ընթերցողինս չի պժգացնելու համար, կերակրոց եւ ամաններուն նկարագրութիւնը չը պիտի ընենք, այլ կը բաւականանանք միայն խանութին դրան քով գտնուած տապակի մը նկարագրով:

Ետտանի կրակարանի մը վրայ չեղ գրուած զազիր տապակի մը մէջ սեւ մկանի գոյն քիչ մը ձէթ միտով երեք չորս կտոր լեարդ կը տապակէին, որոնց մի քանին ձէթէն զուրս մնացած կը խորովէին: Որով մէկ ամանի մէջ թէ խորոված եւ թէ տապակուած հսկայաւ պատրաստելու գիւրին միջոցը գտած կերուէր մեր արժանի պապա Թօման. տապակին կոթին մօտ իւղոտած փայտի կտորի մը վրայ, ամխաղոյն լեարդի ետեւ կտորներ շարուած էին, որոնք բոլորովին պաշած ըլլալով, խուռներամ ճանձեր ատոնց վրայ՝ առանց վնասուելու կեղնէին ու կիջնային անընդհատ:

Առաւօտեան ժամը մէկն էր, երբ մեր երեք ստամբակները խանութէն ներս մտան:

— Բարեւ պապա Թօմա ըսաւ Պէտո, քաղիրթի (իչկէմպէ) ապուր ունիս:

— Օ... այօրուան քաղիրթի ապուրս սքանչելի է, անգամ մը ուսողը մէկ մնայ ուսող կը փափաքի:

— Ինչ նայէ պապա Թօմա ըսաւ Գուլա, քաղիրթին քաղիրթով լեցնելու չենք, տապակուած լեարդ ալ կուզենք, բայց կակուղ տեսակէն:

— Վայ, դուն ես եղբւր ըսաւ, Գուլան առաջին անգամ նշմարելով, սա երսուն բարա պարտքդ ե՞րբ պիտի վճարես:

— Երեսդ Խաչ հանէ, ես երեք ամիսէ ի վեր է հոս կերակուր կերած ունիմ:

— Արդէն վեց ամիսը անցաւ որ պարտքդ վճարած չես...

— Կը վարձանամ որ այնչափ ժամանակէ ի վեր դեռ յոյսդ կըտրած չես այդ երսուն բարայէն. իմ մասին, տէր վկայ ես բոլորովին մոռցայ գնաց:

— Պապա Թօմա, ըսաւ Պէտո միջամտելով, երեկուսանը թողունք այս օրուանին նայինք. հիմայ մեծ ափսէի մը մէջ վեց բոկեղ (սիմիթ) ջարդէ եւ երկու դահեկանի ապուր լեցուր ու երկու հաւկեթ կտորէ վրան... խուցըդ պարա՞պ է:

— Պարապ է, յաճախորդներս ընդհանրապէս կէս օրին կուգան:

— Լաւ, մեր ապուրը ու սպասները հոն բեր:

Պէտո երկու ընկերովը հետ ճաշարանին միւս խուցն անցաւ, որն որ պարզապէս գառադեղէ մը՝ երեք չորս ամթողներովը եւ մէկ քառակուսի փայտէ սեղանով մը կը տարբերէր միայն. խուցին զազրութիւնը բացատրելու համար, կը բաւէ ըսել թէ, ձեղունին չորս անկիւնը չորս ծերունի սարդեր, իրենց ոտայններուն խորը ճանձի կըսպասէին, այսու հանգերձ զազրութիւնը իր նշանակութիւնը կը կորսնցունէ թշուառութեան քով, ինչպէս որ Գուլա մականուանեալ պատանին աթոռի մը վրայ կիսովին երկնաշաղկ գոչեց:

(Շարունակելի)

Տեղ Լրագրոյս՝ Ա. ՍԱԲՍԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԵԱՆ

(Նախկին ՊԱՂՏԱՍԻՆԱՆ Տպարան)

Կ. Պոլս, Սուլթան Համիտ 14.